

TÜRKİYE V. DİNÎ YAYINLAR KONGRESİ

Kadın Konulu Dini Yayınlar

02-04 Aralık 2011 - ANKARA

OSMANLIDAN CUMHURİYETE KADININ ZİHNİYET DEĞİŞİMİ

Yıldız RAMAZANOĞLU

Yazar

Tanzimatla ilgili düzenlemelerin Osmanlı toplumundaki etkilerinin açıkça görüldüğü ve Sultan Abdulaziz'in(1830-1876) Osmanlı imparatorluğunun başında bulunduğu yıllar (1861-1876) kadınlar için de değişimin başlangıcı oldu. 1839'da Tanzimat'ın ilanı ile başlayan idari ve siyasi değişim dolaylı yoldan da olsa kadın meselesinde kıvılcımlar çaktı. Tanzimat-ı Hayriye Fermanında kadınlar için doğrudan hükümler ve maddeler yoktu ama ferman yeni bir zihinsel yapılanma için dönüm noktası idi ve kadınların dış dünyayla ilgilenmeye, kendi üzerlerine düşünmeye başlamalarına sebep oldu. O zamana kadar İslam dini adına getirilen yasaklar ve izinler sosyal hayatı belirlemede başat unsurdu. Dönemin aydınları yeni toplumsal hayatta kadının nasıl yer alacağına dair yazılar yazmaya İslam adına ortaya konan pratikleri tartışmaya başladılar.

Orta sosyo-kültürel sınıfın kızları için Sıbyan mektepleri, Rüştiyeler(1859), Kız Sıbyan Mektebi(1865), Darü'l-Muallimat(1870) açıldı. Üst sınıf kızlar ise eve gelen özel hocalarla eğitim görüyor, Fransızca'nın yanı sıra bir enstrüman çalmayı öğreniyorlardı ki bu genelde piyanoydu. Abdülaziz'in kızlarının da piyano çalması diğer konaklarda da bu faaliyetlerin hızla yayılmasına neden olmuştu.

Terakki gazetesi 1868'de Filip ve Ali Raşit tarafından kurulmuş ve haftada iki gün çıkan ve dönemin bütün meşhur kalemlerini bünyesinde toplayan bir gazetedir. 1869'da hafta sonları kadın eki çıkarmaya başladılar. Terakki-i Muhadarat her ne kadar sahibi ve yazarları erkekse de kadınlar için çıkarılan ilk özel matbuattı ve yönetimin erkeklerde olmasını telafi için kadınlar sayısız mektuplar yolladılar. Osmanlı kadını ne düşünür, hayata dünyaya aileye devletin başından geçenlere nasıl bakar, işte bu konuda kendi dillerinden

birinci elden ilk kayıtlar ve varakalardır bu mektuplar. Dr. Ayşenur Kurtoğlu bu eklerin kütüphanede 48 sayı olarak bulunduğunu bildiriyor.¹

Eklerdeki yazılarda daha çok kadınların ahlakının güzelleşmesi fikri, çocuk terbiyesinin de bunun önemli bir parçası olması, kadının ahlaki güzelliğinin fiziki güzelliğinden önemli olduğu düşüncesi zikredilir. Kadınların elbiselerine ve fiziki güzelliklerine harcanacak emek ve zaman ahlaki eğitimlerine harcanmalı, bunun da esası İslami terbiye olmalıdır. Mektup yazan kadınların savunduğu toplumsal yapının temelini İslami ilkeler oluşturur ve bunu sağlamak için gerekirse bu konudaki kitap eksikliği Arapça matbuattan mezhebimize uygun şekilde tercüme yoluyla sağlanmalıdır.

Kurtoğlu'na göre Tanzimat döneminde kadını Hristiyan kültüründeki gibi ifade etmek gelenek olmuştu. Küsche(mutfak), Kirsche(kilise), Kinder(çocuk)formülü işliyordu: İyi eş, iyi anne, iyi Müslüman. Burada eş olmak en çok mutfakla eşleşiyor. Mutfaktan çıkmayan kadın muteber. Toplumsal olarak kadın ve erkeğin hayat alanlarının birbirinden bu kadar ayrı olduğu bir zamanda kadın ekine yansıyan haliyle kadının ev içinde bile olsa ahlaki özelliklerine bu kadar vurgu yapılması ve hayati önem verilmesi, ahlaki çözümme konusunda önleyici tedbirlerin ne kadar gerekli addedildiğini göstermekte. Anlaşılan değişim talepleri fark edilmiş ve kadınların kontrolden çıkmamasının bilinen değerlerin sürdürülmesinin telaşı başlamıştı. En çok üzerinde durulan şeylerden biri de şüphesiz tesettüre riayettti. Bu konuda devlet eliyle düzenlemeler yapılmış, kararnamele yayınlanmıştı.

Kadınların tesettürünün onun toplumsal yaşama dahil olmasının ve eğitim almasının önünde bir engel olup olamayacağı tartışmaları şekil ve el değiştirerek bugünlere kadar geldi. Terakki-i Muhadarat'a yazan Rabia hanım eşitlik ve tesettür düşüncesini iç içe geçirecek bir yazısında dile getirir:

El ve ayak ve göz ve akl gibi vesaitte bizim erkeklerden ne farkımız vardır. Biz de insan değil miyiz? Yalnız cinsiyetçe olan mübâyenetimiz mi bu halde kalmaklığımızı intaç eylemiştir. Bunu hiçbir akl-ı selim kabul etmez.²

Noksan-ı maarifetimizi intaç eden hal-i mesturiyet-i meşruamızdır denilmek istenilirse ona da taşralarda bulunan hemcinslerimizi misal etmekle iktifa ederim. Zira bunlar erkeklerine yine ziraat-i felahet vesair her nevi hizmetlerde muavenette kusur etmeyip erleriyle müşterektirler. Başlı başlarına kendilerine mahsus olan pazarlarda ahz-u ita bile ederler. Demek ki ticaret ve maarifete ve mesai ve mehasine mesturiyet mani değilmiş.³

1 Ayşenur Kurtoğlu, Tanzimat Dönemi İlk Kadın Yayınında Dinin Yer Alış Biçimleri, Pınar yay, İstanbul Ekim 2000.

2 Rabia, (Terakki-i Muhadarat, "Birinci Mesele Terbiyet-i Hazıramızın Vucub-i Islahı", s. 5, 13 Temmuz 1285/15 Rebiyülahir1286,) Kurtoğlu, adı geçen eser içinde: s. 33.

3 Rabia, adı geçen makale, Kurtoğlu, a.g.e. s. 33.

Evlilik meselesi de gündemdeki konulardan biridir ve Batı ülkelerindeki gibi resmi bir devlet kurumunda kayıt altına alınarak gerçekleştirilecek nikâhın dini vacibeyi de ihtiva edeceği düşüncesi dillendirilmiştir. Fransa'da bu şekilde gerçekleştirilen resmi nikâhlar örnek alınmıştır.

Evlenecek adamlar divan-ı hükümete giderek azm-i teehhülde bulunduğunu hükümete malbeyan... kendinin ve madamasının isimlerini defter-i mahsusuna kaydettirir ve bu suretle olan teehhül yine dini ve şerri itibar olunur idi. Bu hal bilahare İtalya'ya ve bu aralık Avusturya ve İspanya'ya dahi sırayet etmiştir ve eski adât yalnız İngiltere'de kalmıştır.⁴

Bu dönemde çok eşliliğin (taadüd-ü zevcat) kültürlü ailelerde neredeyse ortadan kalktığı ve tek eşliliğin esas olduğu anlaşılıyor yazılardan. İslam'ın bunu yasakladığı söylenmiyor ama bir tenzilden, illa ki gerçekleşecekse de adaleti sağlamanın zorluğundan bahsediliyor. Avrupalılara bu konuda birçok cevap üretilmeye çalışılmıştır.

Müslüman kadınların inkişafının yolunun açılması için kadınlar harekete geçer ve nasıl bir yol izleneceğine dair kafa yorurlar. Kadınlar Dünyası dergisine yazan Emine Seher Ali, Tesettür Meselesi adlı yazısında (12 Mayıs 1329, no. 39 s. 1-2), tesettürü kınayanlara da tesettürü bir bariyer olarak kullanıp kadınların hakkını çiğnemeye kalkışanlara da cevap verir⁵:

Kadınların tesettürü fena imiş, lüzumsuz imiş, daha bilmem ne imiş. Bunların hepsi boş. Tesettür aleyhinde bulunanlara, evvela maksad-ı tesettürün ne olduğunu öğrenmelerini tavsiyeyi kendimize vazife biliriz. Tesettür dini bir meseledir. Binaenaleyh dinsizlerin bu meseleye burunlarını sokmaları kendilerini mutazarrur eder. Biz dini, şeriatın bahşettiği mevkii, örf ve adâta kurban etmek fikrinde değiliz. Şeriat-ı garra-i Muhammedide (şeriatta) mevkiiimiz neresi ise bize onu versinler.

Burada örtüden taviz verilemeyeceği ama geleneklerle boğulup kadınların İslam'ın açtığı yolda ilerlemesinin de önüne geçilemeyeceğini vurgulamakta ve üçüncü bir yoldan ilerleyen kadınların ipucunu vermektedir.

4 (Terakki-i Muhadarat, "Mezemmeh-i İsrâf" 20 Temmuz 1285/22Rebiülahir1286, No.6 s.1) Kurtoğlu, a.g.e içinde s. 35.

5 Kadınlar Dünyası, 1-50. Sayılar, Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Vakfı yayınları, Kadınların Belleği dizisi no:3, Yayına Hazırlayanlar: Fatma Büyükkaracı Yılmaz, Tülay Gençtürk Demircioğlu, İstanbul 2009, cilt, 1.

I. OSMANLIDAN CUMHURİYETE ETKİN KADIN PROFİLLERİ

a. Çok yönlü bir kadın Emine Semiye (1864-1944)

Ahmet Cevdet Paşanın kızı, Fatma Aliye'nin kız kardeşi olan Emine Semiye, evde Türk ve yabancı öğretmenlerle mürebbiyelerle özel eğitim aldı ve genç yaşta Arapça, Farsça, Fransızca öğrendi. Babası zaten devrin en önemli tarihçi, edebiyatçı ve akil adamlarından biriydi.

Yazma sebebinin kişiliğini temsil edecek bir vasıta olarak açıklar. Eserlerini ise hayatındaki manevi abideler olarak görür. Kitapları toplum yararı için yazmakta, romanlardaki ibretli olayların okur üzerinde etkili olması halinde romanın amacına ulaşacağını düşünmektedir. En çok da Müslüman kadınların ilim ve fende ilerlemesi, iyi ahlakın yaygınlaşması için vaktini sarf etmek istemiştir. Bu idealler onu ayakta tutmuş, iki mutsuz evliliğe, küçük yaşlarında kaybettiği çocukları yüzünden çektiği acılara rağmen yazmayı sürdürmüştür.

Romanlarında kullandığı isimler bile yarattığı karakterlerin psiko-sosyal yapısıyla müsemmadır. Hidayet, Muhsine, Teveccüh, Müstefit, Cevahir, Müstakim gibi isimler bunlardan bazıları. Hepsisi de iyi ve kötü ahlaki, ilim ve hurafe yolunu göstermek, farkları netleştirmek, bizi doğruya götüreceği yolu açıklamak içindir.

Hatıralar, gezi yazıları, gündelik hayat yazıları, mektuplar ve hürriyete dair görüşlerini içeren kitaplar yayınladı. Hayatını bir yazar olarak her şeye yazmak üzere bakarak yaşamış. Mesela Selanik'te bir çarşıdan geçerken "şayan-ı tahrir bir şey var mı diye bir kez daha baktım" der. Bu tarz yazarın yaşam biçimidir.

1928'de toplanan I. Edebiyatçılar Toplantısında tek kadın olarak bulunuyordu. Burada Hüseyin Rahmi Gürpınar'dan Ahmet Hamdi Tanpınar'a Halit Fâhri Ozansoy'a birçok edebiyatçı vardı. Avrupa'ya ve Selanik Şam gibi şehirlere birçok seyahatler yaptı. İyi bir edebi çevresi, Şair Nigar hanım gibi önemli dostları vardı.

Emine Semiye, kendisini topluma karşı hep sorumlu hissetmiş, hemen her alanda faaliyet göstermiş bir Osmanlı ve öncü Cumhuriyet kadını. O her şeyden önce bir eğitimci. Hem özel dersler vererek hem de kadın dergilerinde yazarak kadınları eğitmeye çalışmış. Yoğun savaşların yaşandığı günlerde askerlere yardım kampanyalarına katılmış, gönüllü hemşirelik yapmış, yardım dernekleri kurmuş. İdeallerini gerçekleştireceğine inandığı İttihat ve Terakki cemiyetinin faaliyetlerine katılmış, tutuklanma tehlikesi yüzünden Paris'e kaçmış ama Meşrutiyet sonrasında İttihatçılardan yana yaşadığı hayal kırıklığı yüzünden onlarla yolunu ayırıp, İttihatçılara tepki olarak kurulan Osmanlı Demokrat Fırkasına dahil olmuş.

Balkan, I. Dünya ve Çanakkale savaşlarında gönüllü hemşirelik yaptığına dair bilgiler mevcut. Osmanlı-Yunan savaşı sonrası şehitlerin ailelerine destek vermek amacıyla

1898'de Şefkat-i Nisvan cemiyetini kurdu. Ablası Fatma Aliye'den daha dişli ve cesur davrandığı söylenir. Selanik'te Hürriyet Meydanında bir nutuk irad etmişti, II. Meşrutiyetin ilanından sonra.

Osmanlıcılık düşüncesi hâkim onda da dönemin ruhuna uygun olarak. Meşrutiyet düşüncesiyle birlikte Osmanlı devletinde yaşayan bütün insanların kardeşliği ve eşitliğine samimi olarak inanan biri. Sosyalist düşüncelerin de etkisiyle bu düşüncelerini geliştirir. Bu fikirlerini Hristiyan ve Müslüman kadınlara ulaştırmaya çalışır. Ahmet ve Mehmetlerle Kirkor ve Yorgiler aynı asker ocağında bir karavanadan yemek yiyip kardeş olabilirler ona göre.

"Kızlarımızın küçük Hristiyan hemşireleriyle ilmin eşliğinde beraberce gözleri açılsa, işte o zaman vatandaşlığın ne demek olduğunu takdir edeceklerdir. Osmanlılığa alışmış olan bu Hristiyan hanım kızlar, pederlerine, erkek kardeşlerine sonra da zevç ve evlatlarına Osmanlılık fikrini hediye edecekler, bu suretle Anadolu Hristiyan kız kardeşlerimizin yüreklerine güzel geçinmek hissini ekeceklerdir."⁶

Sosyalizm hakkında da kafa yormuştu Emine Semiye, Osmanlı Demokrat Partisinde bu tartışmalara katılıyordu. Karl Marks okumuşt ve sosyalizmin kanlı ihtilaller yapmak için olamayacağını tersine sadece ezilen halk kitlelerini korumak için ortaya çıktığını düşünüyordu. Burada aileden gelen sağlam İslami alt yapı ve birikim onun bu fikirleri hadislerle ve ayetlerle telif etmesine yol açıyordu: "*Allah teala hazretleri fakir ile zengin bir kimsenin Allah'ın sair fukara kullarını hor görüp incitmesi şer'an men edilmiştir. Bir lokma ekmek için ömür telef eyleyerek namuskârâne çalışan mütevekkil bir köylünün para biriktirmekten başka hayr-u hasenat gözetmez bir zorba elinde oyuncak gibi evrilip çevrilmesine, sonra da bir garaz sebebine ezilip sürüklenmesine istibdad namı verilir. O biçarenin gördüğü zulümlerden şikâyet için hakkını talep edip söz söylemesine de hürriyet denilir*".⁷

Tezlerini Peygamberin uygulamalarından Hz. Ömer'in zamanından örnekler vererek İslam'a dayandırıyor ve İslamiyet'in uhuvvet, hürriyet, adalet ve müsavat üzerine bina edildiğini anlatıyordu yazılarında.

Emine Semiye, Osmanlı kadınının fikri inkişafının ve dönüşümünün en önemli temsilcilerinden olmuştur. Kız okullarında öğretmenlik ve müfettişlik yaptı. Eğitimci yazar politikacı ve kadın hareketlerinde dernek kurucusudur. Son ana kadar Osmanlı ruhunun milleti bir arada tutacağına inandı ama sonunda kendisi de ulus devlet tecrübesini yaşadı. Bu sefer de eldekini muhafaza etmek adına Cumhuriyetin prensiplerini destekledi. Os-

6 Anadolu Kız Kardeşlerime, İnkılâp, 14, 23 Ekim 1909) içinde: Emine Semiye, Şefika Kurnaz, Timaş yayınları, İstanbul 2008, s. 212-213.

7 Şefika Kurnaz, a.g.e s. 144.

manlı kadınlarının Cumhuriyeti yeterince tartışma imkânından mahrum olduklarını düşünebiliriz. Kazanımlar olarak görülen şeyleri eleştirel bir gözle tartışmak için henüz erkendi ve istibdatın Cumhuriyet adı altında yeniden üretilmiş olması da buna imkân vermiyordu.

Kadın haklarını dini referanslarla açıklarken, bazı İstanbul kadınlarının feministlikte aşırı gidip, siyasal katılım milletvekilliği gibi taleplerde bulunmasını desteklememişti, Batılı kadınların talepleri için burada henüz erkendi ona göre. Fakat öte yandan da feminizmin amacı kadınları erkeklere gönül eğlencesi olmaktan kurtarmak, erkeklerle aynı haklara sahip kılmaktı ona göre. Feministlerin kadınlığı bütün faziletleriyle yükseltmek isteyen ciddi vakur kadınlardan oluştuğunu, Türk kadınlar arasında feministler çoksa da kadınlık âleminde henüz yer edinmediklerini söylüyordu. Doğal olarak fikirlerin belli bir tutarlılık kazanması için vakit erkendi.

b. Hassas bir yürek Şükufe Nihal (1896-1973)

Şükufe Nihal, şair, gazeteci, seyahat yazarı, romancı, kadın hakları savunucusu. Hülya Argunşah Nihal hakkında biyografik çalışmasını yaparken, günlükler, evraklar, mektuplar ararken yakınları hiçbir şekilde yardımcı olmamış ve bu evraklar verilmemiş. Başka bir yerden de evrak çıkmamasını kadın yazarlara karşı takınılan hoyrat ve umursamaz tavrın bir yansıması olarak görüyor Argunşah. Bu yüzden edebi kişiliğinin oluşum sürecini eserlerinden izlemeye çalışmış. Şükufe hanım, içini döken bir yazar ve kahramanları mektup yazan günlük tutan hatıra defterleri olan kadınlardır.

Şükufe Nihal'in babası doktor ve yine doktor olan dedesi de V. Murat'ın Sertabibi. Babasının işi gereği Manastır, Beyrut Selanik ve Şam'a gitmiş buralarda çocukluğu geçmiş, mesela Beyrut'ta Fransızca öğrenmiş, eve gelen hocalardan Arapça Farsça müspet ilimler edebiyat ve aruz vezni tahsil etmiş. Babası entelektüel bir adam olan Şükufe daha on iki yaşlarında evdeki ilmi edebi siyasi sohbetlerde bulunmuş, bu beyin fırtınalarından çok şey öğrenmiş, memleketin gerçeklerini işgalleri ve savaşları Cumhuriyete giden adımları bu iklimde görmüş. Baba desteği alan ve arkadaşça muamele gören şanslı kız çocuklardan biri. İstanbul İnas Darülfünun'un ilk mezunudur.

Okuma aşkı o kadar kuvvetli idi ki 13 yaşlarında mehasin(Eylül 1325) dergisinde yazdığı bir yazıda İnas Mekteb-i Sultanisi adıyla Avrupa'daki gibi bir mektebin açılacağını duyunca adeta çıldırdığını yazar.

Dünyadan, ilimden, bir şey anlamayan bir sürü, bir nevi insanlarız. Düşünmüyor ki, bugün kadınlar da erkekler kadar kuva-yı zihniyeye, hissiyat-i insaniyeye, marifete karşı şedit bir arzu ve inhimak hissi besliyorlar şimdîye kadar hayatı enin ve ıstırap içinde yaşadık. Badema böyle devam ederse Türkiye'nin mahrumiyet için yaratılmış zavallı kadınları! Artık hiç yaşamayalım, hiç, hiç. Çünkü bugün birçok fikirler tebeddül etti. Mala servete rağbet kalmadı. Ekserimiz yaşamağı, saadeti ancak tahsilde buluyoruz. Ve böyle cahilane

hayat emin olunuz ki, bizi her dakika ağlatarak kalbimizin en derin köşelerini sızlatıyor. Şükufe Nihal, "İnas Mektepleri Hakkında", Mehasin, S.10, Eylül 1325 (1909)⁸

Etrafımda sanat ve edebiyat bahisleri edilmezse fikir münakaşaları yapılmazsa beynimin uyuştüğünü hissediyorum diyordu yakınlarına. Mehasin'deki bu ilk yazısına Emine Semiye Hanım İnkılâp gazetesinde Terakkiyat-ı Nisvaniyeyi "Kimden Bekleyelim" başlıklı yazısıyla cevap vermiş, "*Şükufe Nihal hanım kızım, tahsile olan iştiyakınızı tebrikle beraber, bunun husulünü tamamiyle erkeklerden beklememenizi de âcizane ihtira ederim*" demişti. Bundan çok etkilendi ve bir insanın haklarını kendinden yola çıkarak bire bir mücadelesini vererek elde edebileceğini öğrendi, sonraları bunu her yerde dile getirdi.

Mütareke yıllarında İstanbul'da dört büyük miting yapılmıştı. Birinde Şükufe de konuştu. Şimdi bile kolay kolay kadınlara söz düşmez meydanlarda. Osmanlı kadınının zihinsel gelişim tecrübeleri pratikle her zaman örtüşmüş ve onları fiiliyatta da önder yapmıştı.

Kadının çalışma hayatına girmesi, geleneksel dönemden farklılaşan bir şekilde toplumsal hayatı değiştirmiştir. Kızlara yönelik fikirler değişmiş ve artık toplumsal meselelerle ilgilenmeleri beklenir olmuştur. Eğitimleri önemli görülmüş ve bir şekilde kendilerini geliştirmelerinin yolları aranmaya başlanmıştır.

Nevin Meriç'e göre geleneksel dönemde özel alanın sınırları içinde ve mahrem olarak kabul edilen kadın, modernleşme sürecinde kamusal alanda birey olarak telakki edilmeye başlandı. Bu gelişme kamu alanını cinsiyet açısından nötrleştirirken yabancı kadına karşı gösterilmesi gereken davranış biçimlerinde de incelmeye oldu. Kadının toplumsal hayatta görünür olmasıyla kadın zihniyet ve kıyafet olarak nasıl değiştiyse erkek de değişti. Kadını fitne olarak gören ve bazı Osmanlı kadınlarının anlatımıyla vapurdaki karşılaşmalarda şeytan görmüş gibi uzaklaşmaya çalışan erkekler nazikçe yol vermeyi birlikte seyahat etmeyi öğrendiler.⁹

II. KADINLARA DAİR YAYINLARDAN İKİ ÖNEMLİ AYNA

a. Hanımlara mahsus gazete

Osmanlının yenilenme sürecinde kadınların tartışma ve kendini ifade etme mecralarından biriydi bu gazete. Hanımlara Mahsus Gazete Osmanlı toplumunda yayınlanmış ilk kadın süreli yayınıdır. Önceleri haftada iki gün sonra bir gün çıkan gazetenin ilk nüshasının tarihi 1 Ağustos 1895. Yayın hayatını 4 Eylül 1906'ya kadar kesintisiz sürdürdü.

8 Bir Cumhuriyet Kadını Şükufe Nihal, Hülya Argunşah, Akçağ yayınları, Ankara 2002, s. 135.

9 Osmanlıda Gündelik Hayatın Değişimi-Adab-ı Muâşeret, Nevin Meriç, Kaknüs yay, İstanbul 2000, s. 522.

Tarik Dergisi başmuharriri Mehmet Tahir tarafından yayınlanan derginin amacı “kemal-i edeb ve iffet dairesinde yazılmak şartı ile kadınlara mahsus her türlü ahval, faydalı makaleler ve günlük havadisler neşretmektir”. Dönemin önemli kadın yazarları burada yazdı. Makbule Leman, Emine Semiye, Fatma Aliye, Fatma Fahrünnisa, Nigar binti Osman ve daha birçokları. Sonuçta bir gazetenin kadın eki formatındadır. Kadın eki ve köşesi gelenegi o günlerden kalmış olarak hâlâ sürer. Bu köşeler aileden mutluluktan toplumun ifsadından ve daha birçok insani halden kadını sorumlu tutan anlayışın ve öncelikle onu eğitmeyi vazife edinen telakkinin ürünü. Erkeği ev hakkında muaf tutmanın ve kadını da başka konularda ehliyetsiz görmenin sadece ev içinde rol vermenin açık tezahürü. Buna rağmen yayınlanan yazıları okuyunca şimdiki zamanın Müslümanlarının ilerisinde bir yayın anlayışını görmek mümkün.

Gazete yazıları kadınların dönemin zihniyetini yansıtmasının yanı sıra kabuk değiştirme ve sorgulama döneminin aynasıdır aynı zamanda. İlk yazılarda padişaha dualar edilmekte, bütün Osmanlı kadınlarına destek vermeleri ve yazmaları için çağrıda bulunulmakta. Bir yandan ‘biz Avrupa modasını takip etmek istemeyiz’ derken öte yandan ‘fakat bunlar içinde sade ve muvafık gördüğümüz örnekleri ara sıra nakletmeyi ve hele el işlerine dair zarif örnekler vermeyi kesim ve biçim hakkında usul göstermeyi münasip addettik’ denilerek radikal bir Avrupa karşıtlığı da istemedikleri belirtilmekte.

Fatma Aliye “Artık kadınlar okuyup yazmalı mı davası tamam olmuş! Zira işte yazıyorlar” diyor ama bir yandan da erkeklerin içine girdikleri ilim ve fen hazinesinin kapısının kadınlara kapalı olmasından dert yanıyor. İlimi kullarının erkeğine ve dışısına eşit olarak ihsan buyurmuş olan Allah’ın kadınlardan ilmin esirgenmesinden hoşnut ve razı olmadığını belirtiyor. Öte yandan kadınların yazması hakkında da ölçüleri var. Avrupa’da yazar olarak geçinen kadınlara erkeklerin aşağılama babında taktıkları isim olan Bablö’den söz ediyor ve o zamanın önde gelen Fransız kadın yazarlarından biri olan Madame Montagu’dan bahisle bu aşağılamanın hoppa davranışlı ve üsluplu kadınları anlattığını söyleyip böyle olmamaları gerektiğini vurguluyor.

“Evet biz bablölere halef olmamalıyız, bize örnek olmak için kendi büyük ninelerimizin hâl ve şânı varken bablöleri kendimize model ittihaz etmemeliyiz”¹⁰

Yayınlanan konular arasında kadının ayrı bir kesesi ve parası olmasının zarureti, koreseden yola çıkarak Avrupalı kadınların beden güzelliğine yönelmelerinin yanlışlığı, bunun yerine dimağın gelişmesine öncelik verilmesinin gereği, Avrupa’da kadınların okumasına yönelik tartışmaların bizi ilgilendirmeyeceği, İslam’ın kadınlara terakki yolunu açtığı ve

10 Bablölerden İbret Alalım, Fatma Aliye Hanımlara Mahsus Gazete, (1895-1908), seçki, Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı yayınları: 30, Kadınların Belleği Dizisi No: 2, yayına hazırlayanlar: Prof. Dr. Mustafa Çiçekler, Prof. Dr. Fatih Andi, İstanbul 2009, s. 31 (Nr.2, 5 Eylül 1895, s. 2-3).

tartışmadan vareste olarak dinlerini bihakkin öğrenmek için okumaları gerektiği düşünceleri serdediliyor.

Gazetede romanlar ve tiyatroların müminler üzerinde açtığı yaralara da dikkat çekilmiş. Buradaki görüşlere göre oyunlar toplumsal problemlere dikkat çekip ibret almak için değildi, romanlar ahlakı güzelleştirmek için yazılmıyor tersine zayıf düşürüyordu. Çocuklar ve gençler en azından malayani sayılabilecek bu sanatlardan uzak tutulmalı ve zamanları zayi olmamalıydı.¹¹

Kadının eğitimi meselesi bu dönemde en çok tartışılan konu oldu. Gazetede Kadınların Ve Kızların Tahsili Hakkında Bir Mütalaa başlıklarıyla isimsiz olarak kaleme alınan makalelerde sürekli gel gitlerin yaşandığını söyleyebiliriz. Belli ki bu konuda bir ölçü tutturma çabası zihinleri çok meşgul etmiş. Gazetede serdedilen düşünceleri özetleyecek olursak her şeyden önce kadınların da erkekler gibi ilim yapması üzerlerine farzdır. Fakat mesele kadın ve erkeğin arasında fark bulunması ve farklı toplumsal görevler için yaratılmış olmalarıdır. İlim ve marifet iki cihan saadetinin anahtarındır bunda bir şüphe yok, ama hangi ilim. Bugün Avrupa ve Amerika'da erkeklerin ilim ve fen tahsiline kadınların da dahil olup karışması Osmanlı kadını için de uygun mudur. Konu burada çatallaşmakta, kadınların fen tahsilinin lüzumu üzerine bir anlaşmaya varılmamakta. Sonra Arap Endülüs ve Irak'ta İslam kadınlarının başarıları, kemale ermiş bilgileri Avrupa'ya örnek gösterilmekte. Avrupalı kadınların tıp muallimlik vb. tahsil etmesine hayranlık duyulmakta, öte yandan bunun kadının asli vazifelerini aksatacağı düşüncesiyle tereddütle konuya yaklaşılmaktadır. Avrupalı kadının ava gitmesinin cerrahlık yapmasının onu doğasından uzaklaştırdığını söyleyen böylece kadının alanını sınırlı tutma düşüncesinde haklı çıkan bir yaklaşım. Avrupa'da bazen erkeklerden bile büyük başarı kaydeden kadınların evde çamaşır yıkamakta ve yemek yapmaktaki körelişleri bir teselli olarak öne sürülmüş. Bu allame kadınlar yemeğin tuzuna bakmaktansa biraz daha kitap okumayı tercih edecekler ve böylece aile yuvasının dengesi bozulacaktır. Öte yandan cahil bir kadın eğitilmiş bir erkeğin kadrini ve onun meziyetlerini anlamaktan uzak olacağından iyi bir eş de olamaz fikri var. Zihinler son derece karışıktır hülâsaten.

Sonuç:

Erkeklerin hepsi nasıl ki fazıl, edip ve mucit olamazsa kadınların da içinden böyleleri az sayıda çıkacağından endişelenecek bir durum yoktur. Kadının en büyük süsü ilimdir fakat erkekleşmemeli ve talim terbiyesinde ağırlık aile saadetini tesis edecek konulara verilmelidir. Bir kadına erkeklere ait addedilen ulûm ve fenden bir dereceye kadar anlayacak ve zevcinin ve çocuklarının inkişafına iyice de bigâne kalmayacak derecede bir tahsil gerekir ama derinlemesine ilmi bir tahsil kadınların umumiyetine gerekmez.

11 Fatma Hayrunnisa, nr. 16, 24 ekim 1895, s. 2-3, Hanımlara Mahsus Gazete, a.g.e, s.70.

İsraf gazetede her zaman yer tutan önemli konulardan biridir ve bu konuda da savaş ve dağılma acılarının yaşanmakta olduğu bir zamanda yaşamanın izleri görülür. Bir giyilen elbisenin başka tören ve düğünde bir daha giyilememesi, eşleri zor durumda bırakan giyim kuşam masrafları dinen haramdır ve yasaktır. Bu konuda israfın önüne geçilmesi için yeni bir anlayış gerekmektedir. Tüketim Avrupa'ya para akıtılmasına, ülkenin fakir düşmesine sebebiyet vermektedir.¹²

b. Kadınlar Dünyası Dergisi

Osmanlı kadın hareketi içinde önemli bir yeri olan dergi, 1913-1921 yılları arasında yayınlanmış ve birçok tartışmaya da ev sahipliği yapmış. Daha ilk sayısında Osmanlı genişliği hissediliyor. "Fenni, edebi, içtimai, hanımlara mahsus yevmi gazetedir. Sahafimiz cins mezhep tefrik etmeksizin muhterem Osmanlı hanımları asarına münhasırdır" deniliyor. İmtiyaz sahibi Nuriye Ulviye, mesul müdürü Emine Seher Ali olan derginin ilk sayısının mukaddime yazısı Hukuk-ı Nisvan başlığını taşıyor ve zehir zemberek bir başlangıç yapıyor. Avrupa ve Amerika kadınlarının yakından takip edildiği anlaşılan yazıda onların eşitlik ve adalet arayışına destek verilmiş, "bu kadınların açtığı çığıra adap ve âdetlerimiz dairesinde biz de girmek istiyoruz" denilmiş. Asırlarca onları haklarından mahrum bırakan erkeklerden mürüvvet istemeyip haklarını bizzat kendi içtihatlarıyla müdafaa edebileceklerini ilan ediyorlar. Kadının erkeğin can yoldaşı, evin idarecisi olduğunu söyleyen erkeklerin yalan söylediği belirtilmiş mukaddimede. Bir başka yazıda ise her şeyi hükümetten beklemenin yanlış olduğu, maarifin imkânlarının kısıtlılığı anlatılmış ve seferberlik ruhuyla örgütlenecek bu eğitim işine el atmak önerilmiş. Anadolu'nun halinden bahisle ülkenin okullarla donatılması istenmiş. Buna göre Avrupa'ya giyim kuşam için saçılan paraları ülke hizmetine harcamak mümkün. Şehit ve muhacirlere yardım edilmesi, fabrikalar şirketler kurularak istihdam sağlanması düşünülüyor. Bu derginin çıktığı zaman 1912-1913'te iki Balkan savaşı ve onun getirdiği yıkımlar, 1918'de başlayan İstanbul'un işgali, I. Dünya savaşı yaşandı. Dünyanın ve Osmanlının yaşadığı bu elim olaylara tanık olara kadınlar seyirci kalamazdı. Bu şartlar altında eli kolu bağlı ve cahil bırakılmış olmak en çok üzerinde durulan kahreden konu olmuştur.¹³

"Hayatımız bir gayeye yönelmeli, terakki etmeliyiz bu amaçsız hayat bizi felakete sürüklüyor" deniliyor bir başka makalede. Terakkiye Doğru adlı imzasız makalede Sabah,

12 Moda-İsraf, Hurşid Paşazade Ziya beyin kerimesi Seniha Vicdan, nr. 26, 28 Kasım 1895, Hanımlara mahsus gazete a.g.e, s.113.

13 Hukuk-ı Nisvan ve Terakkiye Doğru, Kadınlar Dünyası, Mukaddime, birinci sene numara 1, Perşembe 4 Nisan 1329(1913) içinde: Kadınlar Dünyası, 1-50. Sayılar, Kadın Eserleri kütüphanesi ve Bilgi Vakfı yayınları, Kadınların Belleği dizisi no:3, yayına hazırlayanlar: Fatma Büyükkarcı Yılmaz, Tülay Gençtürk Demircioğlu, İstanbul 2009.

İkdam gibi çok okunan gazetelerin erkek yazarlarındaki ölü sessizliği kınanıyor ve kadınların uyanışına destek vermiyorlar diye serzenişte bulunuyor dergi.

Vatanın duçar olduğu felaketler karşısında kendimizi geliştirmek ve hayırlı evlatlar yetiştirmek için gerekli olan hiçbir şey bu ülkede yoktur. Başka memleketlerde bu sorunlar nasıl çözülüyor ve imkânlar nasıl geliştiriliyor, bakmak ve tetkik etmek gereklidir, Feride imzasıyla yazan bir kadına göre.¹⁴

Kendi aralarındaki seviyeli tartışmalar da son derece nezaket içinde ama vurucu cümlelerle kendilerini müdafaadan uzak değildir. Mesela Rumelihisar'ndan yazan Fahrünnisa hanımın bir yazısının sonuna eklediği kendi şiirinin 'zevciyete yok mu sizde hürmet/ Şu asırda çekilir mi bu zillet/ Kanun-ı intizam demektir zevciyet/Esir değiliz isteriz hürriyet' mısralarına takılan ve Konya'dan yazan Yerebatanlı Şadan, bir kadının nasıl bir hürriyet peşinde olduğunu soran bir mektup gönderir. Fahrünnisa hanım cevabında Anadolu kadınlarının çektiklerini anlatır ve istedikleri hürriyetin mutlak bir hürriyet olmayıp şer-i dairede saklı bulunan ama erkekler tarafından suistimal edilerek kullanılması engellenen hürriyet olduğunu söyler. Şam'dan yazan S(in). L. imzalı yazar ise yirminci asra girdiğimiz halde biz yine o eski hurafelerle dolu âdetlere bütün mevcudiyetimizle kapılmışız diyerek mevzuya dahil olur. Buna göre bu âdetler sorgulanmadan, kadınların hayatını karartarak sürdürülüyor, bu konuda hiçbir söz hakkı da tanınmıyor. "kızlarımızın talimine gerek yok, onlar ne sarayda katip, ne de memur olacak" denilerek okuma yazma bile öğrenmeleri engelleniyor.¹⁵

"Kadınlar Dünyası" imzalı Hürriyet İsteriz! Başlıklı bir başyazıyla noktayı koyar dergi.

"Evet hürriyet isteriz! Yalnız bizim istediğimiz hürriyet, dimağları zayıf olanların tahayyül ettikleri hürriyet değildir. Biz erkeklerimiz gibi taşkınlıklar sefahatler yapalım demek istemiyoruz. İsteddiğimiz hürriyet-i mesaidir. Çalışmak bu suretle milletimizin terakkisine uğraşmak, tealisini temin etmek istiyoruz".¹⁶

Mesela önemli kadın entelektüellerden Nezihe Muhlis hanımın ülke ekonomisi hakkında verdiği konferanslar dikkat çekicidir. Memleketi bir harabeye benzeten Muhlis, çöküş dönemine karşı kayıtsızlığı, tembelliği ve umursamazlığı nasıl bertaraf edeceklerinin yollarını göstermekte, Avrupa ve Amerikalıların baskılarına dikkat çekmektedir. Ekonomik özgürlüğü olmayan, üretmeden tüketmeye kalkışan bir milletin nasıl hürriyetini kaybedip esarete duçar olacağı hakkında milleti uyarmakta, ülkeye aç sefil-gelip de milletin parasını ceplerine doldurdukları halde, bir kuruş vergi bile vermeyen ecnebilerden

14 Kadınlar Dünyası, a.g.e birinci cilt, 1, s.40.

15 Teceddüt Devri Ne Zaman Hülul Edecek, Kadınlar Dünyası, a.g.e, cilt, 1, s. 170.

16 Kadınlar Dünyası, a.g.e, s. 197.

bahsetmektedir. Almaya soymaya gelenlerin statülerini ve daha birçok ekonomik problemi anlattığı çözümler de gösterdiği konferansların metinlerini yayınlar dergi.¹⁷

Artık fennin ve gelişmenin Avrupa'da olduğu, buradan öğrenecek şeyler bulunduğu düşüncesi hâkimdir ve Avrupa'ya okumaya ilk kızlar gönderilmektedir. Yine Kadınlar Dünyası imzalı bir başyazıda Osmanlıyı teşkil eden'unsurlar içinde en cahil ve eğitimsiz kalmış kesimin Müslüman olması esefle anılmakta ve Ermeni Rum Yahudi erkek ve kadınların çok ciddi bir şekilde eğitime sarıldıkları bir zamanda asıl unsur olan Müslümanların devletin kurucusu ve ruhu olanların bu zelil hali kınanmaktadır. Bizi gün be gün çöküşe sürükleyen bu cehalet olduğu vurgulanarak uyanış çağları yapılmaktadır.¹⁸

Meşrutiyetin ilanına kadar şahsi teşebbüs, çalışma, ileri gitme önünde engel olarak istibdat rejimi görülüyordu. İlan edileli beş yıl oldu hâlâ değişen bir şey yoktu. Birçok şirketler tesis edilmiş, fen, edebiyat, maarif ve sanayiye dair teşebbüsler olmuştu ama meskenet, tembellik ve rağbetsizlik yüzünden hepsi sönmüştü.

Dergi, 10 Temmuz 1324 tarihli başyazıda Meşrutiyetin beşinci yılını kutluyordu. Artık erkeklerin insan ve hür olduğu zulüm ve istibdadın darbelerinden kurtuldukları yazıyordu. Kadınlara seslenilerek "ne zamana kadar adetlerin cehaletin taassubun elinde esir olup gideceksin. Erkeklerle bu haklar verilmedi, mücadeleyle kazandılar. Biz kadınlar da hukuk-ı tabiye ve medeniyetimizi isteyelim vermezlerse biz de cebren alalım" gibi cesur cümleler kuruluyordu.¹⁹

Dergide daha çok İstanbul kadınları yazmış olsa da Anadolu'nun her köşesinden hatta Orta Doğudan Girit'e kadar katılım olması Hristiyan Osmanlı kadınlarının da yazmış olması önemlidir.

c. Cumhuriyetin Dışladığı Önemli Bir Kadın: Nezihe Muhittin (1889-1958)

Öğretmenlik tahsili görmüş, Cumhuriyete geçişe tanıklık etmiş, ölene kadar yazılar, hikâyeler, romanlar yazmış bir kadındı. Onun döneminde iş, kadınların mebus olmasına gelip dayanmıştı.

Kimi erkek ve kadınlar toplumsal ahengin bozulacağını, kimi kadınların ruhi ve cismi bünyelerinin müsaade etmeyeceğini söyleyerek, kimileri kadınların yaratılıştan gelen vazifelerini ihmal edecekleri gerekçesiyle, hiçbir sebep bulamayanlar da vakti gelmediğini ileri sürerek kadın mebus olmasına karşı çıkabiliyordu. "Bence vazifeler yaşanılan yerin ihtiyaç ve zaruretine tekabül eder, mademki muhitimiz kadın eline fikrine ihtiyaç duyuyor,

17 Kadınlar Dünyası, cilt 2, s.28.

18 Avrupa'dan Osmanlı Kızlarımızın Sadası, Kadınlar Dünyası, ikinci cilt, s. 422.

19 10 Temmuz İy-d-1 Ekber-i Hürriyettir 1324, Kadınlar Dünyası, ikinci cilt, s. 494.

Bizde Yükselme duygusu Var mı, İstanbul Acıbadem den yazan Asiye Cahit, s. 314.

kadının vazife ve salahiyetini tahdit etmek meşru bir hakkı geciktirmek lüzumsuzdur” diyordu Nezihe hanım.²⁰

Meşrutiyet Kadını başlıklı yazıda bu süreçte ortaya çıkan kadınları, yazan kadınların kendilerine nasıl yer bulduğunu, nasıl takdir edildiklerini anlatmıştı. Halide Edip’in kitapları rağbet görüyor, Şükufe Nihal’in şiirleri önemli edebiyat dergilerinde yayınlanıyor ve Halide Nusret Zorlutuna’yı herkes tanıyordu. Nezihe hanım İngiltere, Almanya ve Fransa’daki kız mekteplerinin programlarına uygulamalarına bakmak için mesleki ziyaretler yapıp raporlar hazırlamıştı. Maksat eğitimde Avrupa’daki kızlarla rekabet edebilmek ve aşağı bir seviyede kalmamaktır. Bu arada Balkan harbinin açtığı yaraları sarmak için yüzlerce kadın seferber olmuş, memleketin en mümtaz ve en kibar kadınları yaralı askerlere bakmak için hemşire ve hastabakıcı olmuştu gönüllü olarak. Şimdinin Kızılayı sayılan Hilal-i Ahmer cemiyetinde nice fedakâr kadınlar canlarıyla mallarıyla mücadeleye katılmışlardır. Nezihe Muhittin’in Türk Ocaklarında, Talim Terbiye mahallerinde kadınlara verdiği konferanslar meşhurdu. Meşrutiyet kadınının varlığını inkişafını topluma sahip çıkıp toplumsallaşmasını gözle görünür hale getirmişti. Muhittin’in deyimiyle meşrutiyet, istibdat devrinde ancak babalarının kocalarının ismiyle tanınan sırf erkeklerinin lütfu ile yaşayan esir hükmündeki kadın zümresine, şahsiyetleri öz isimlerinden tanınan içtimai simaları ve sınırlı sayıda da olsa meslek kadınları zümresini ilave etmişti. Cumhuriyetin ilanı ile ise liyakatine uygun haklar manzumesine kavuşmuş oluyordu Türk kadını.²¹

Nezihe Muhittin, Kadın Birliğini kurmuş ama önemli kadınlardan yeterince rağbet görmemişti aza olmak için. Bunu kadınların ortam müsaitken kendilerine yatırım yapmalarına, doktor, avukat, tüccar, muallim, âlim, sanatkâr, mühendis ya da hâkim olmak için duydukları coşkuya, heyecana ve mesailerini buna vermelerine bağlıyordu.

Yine de birçok dernek kurulmuş ve kadınlar bu birlikteliklere emek vermişlerdir. Fatma Aliye 1908’de Rumeli hudutlarında savaşan askerlere giysi ve iç çamaşır temini için seferber olmak üzere Cemiyet-i İmdadiye’yi kurmuş ve Başkanlığı’nı yapmış, 1912’de Teali-i Nisvan cemiyetini kuran Halide Edip kadınların yükselişine epeyce mesai harcamıştır. Osmanlı Müdafaa-i Hukuk-u Nisvan Cemiyeti, Nezihe Muhittin’in kurduğu Esirgeme Derneği ve başka dernekler.

Sonunda cumhuriyetin demokrasinin bütün icaplarına açık olduğu düşüncesiyle coşan kadınlar, Nezihe Muhittin’in Başkanlığı’nda Kadınlar Halk Fırkasını oluşturmuş, böylece milleti hars, ilim, terbiye, refah ve saadet noktalarında bir araya davet eden Halk Fırkasına paralel hareket etmeye kalkışmışlardı. Bu çaba nasıl akim kaldı, kadınlar nasıl durduruldu ve dışlandı; bu konuda Yaprak Zihnioglu’nun Kadınsız İnkılab kitabında detaylarıyla gö-

20 Türk Kadınları Mebus Olmak İstiyorlar, Nezihe Muhittin, içinde Nezihe Muhittin, 4. Cilt, Yaprak Zihnioglu, Kitap yayınevi, İstanbul 2006, s.279.

21 Nezihe Muhittin, a.g.e, s. 348.

rülebilir. Nezihe Muhittin ve arkadaşlarının Ankara'ya yaptıkları başvuruya gelen cevap olumsuzdu. "Tetkik edildiği, henüz siyasi haklarını almamış olan kadınların fırka teşkiline kanunen müsaade edilemeyeceği" cevabını almışlardı.²²

Sonuç

Osmanlı kadınları Tanzimattan itibaren zihinsel bir dönüşüm yaşamış ve dünyada olup bitenlerle yakından ilgilenecek müdahil olmaya çalıştıkları bir sürece girmişlerdir. Eğitim, yardımlaşma ve iktisadi alanlarda dernekler kurmuş hatta bir parti de oluşturarak siyasete aktif katılmaya teşebbüs etmişlerdir. Evlilik, toplumsal düzen, meşrutiyet, demokrasi, eğitim, tüketim, iktisadi hayat ve üretim meselelerini çıkardıkları dergilerde ve matbuatta tartışmış ve Avrupa'yı taklit yerine kendi değerlerinden yola çıkarak yeni bir toplumsal yapılanmanın yollarını aramışlardır. Bu Avrupa'yı da çok yakından takip edip hiç gocunmadan hayırlı gördükleri şeyleri almalarına mani olmamıştır.

Oluşmakta olan yeni toplumda kadının yeri meselesi gündeme geldiğinde de referans noktası asr-ı saadet kadınlarıydı. Asr-ı saadet mitine en çok sarılanlar da şehirli okumuş kadınlardır. Kadınlar kapıları kapatılan sosyal hayata, toplumsal sorumluluklara ve siyasal katılıma engel olarak gösterilen mütesettir olma vecibesinin bir engel olarak görülemeyeceğini kanıtlamaya çalışırken, İslam'dan yola çıktılar. Bu konularda kitaplar da kaleme aldılar. Sekülerleşme yönünde ilerleyen kimi aydınların desteği varken dindar olanların daha az destek vermesi ve aşırı tereddüt geçirmesi kadınların da sekülerleşmesinin, profan hayata yönelmesinin sebeplerinden biridir diye düşünüyorum. Erkeklerin gelişmeleri okuyamamalarına karşılık, kadınların konumlarını güçlendirmek ve yasaklar manzumesini izinler manzumesine dönüştürmek için kullandıkları, cesaret aldıkları örnekler geçmişin çok parlak ve şimdiki zamandan daha terakki etmiş kadınları olmuştur. Mesela Ahmet Cevdet Paşanın kızı Fatma Aliye'nin kaleme aldığı Nisvan-ı İslam adlı kitapta tarihçi Suyuti'nin bildirdiği 13.yüzyılda yaşamış yüze yakın müderris kadından söz eder ki bu kadınların yetkinliği karşısında hayretler içinde kaldığını söyler.

Bu arada kadınların sadece fildişi bir kulede yazmakla yetinmeyip dernekler kurarak, gönüllü çalışmalar ve yardımlarla hatta cephe gerisinde hizmet vererek fiilen mücadeleye katılmış olmaları da dikkat çekicidir.

Kadınlar tutucu ve taassup içindeki yaklaşımlara rağmen İslam'a savaş açmamış, dünyadaki gelişmeleri yetkin bir şekilde takip etmiş, din adına ortaya konan, âdet adı altındaki kimi hurafelerle mücadele etmeye, var oluşlarının, insani inkişaflarının önündeki engelleri kaldırmaya çalışmışlardır. Süreci içinde dindar kadınlar ve sekülerleşen kadınlar arasında yaklaşım ve hayat tarzı farkları ve ayrışması yaşandığı bir vakıadır. Buradan itibaren araştırmanın farklı boyutlarda ele alınması gerekir.

22 Kadın Cemiyetleri Tarihçesi, Nezihe Muhittin, a.g.e, s. 365.

Buna karşılık Osmanlıdan Cumhuriyete geçişte ortaya konan yeni değerler yeterince tartışılmamıştır. Zamanla kadının tesettürden çıkması istenirken Batı değerleri tartışılmaz olarak görülmüş, şiddet ve baskı dönemi de kadınların kendi değerlerinden yola çıkarak dönüşümü gerçekleştirmesini engellemiştir. Bu süreçte sessiz ve içe kapanık kalan, sözü kesilmiş ve susturulmuş gibi duran dindar kadınların ancak altmışlı yıllarda harekete geçip görünür olduklarını söyleyebiliriz. Bu süreci izlemek çok geniş bir araştırma konusu.

Sadece önemli bir noktanın altını çizmekle yetinebiliriz ki, içinde yaşadığımız zamanda kadınların büyük çoğunluğunun dini önemsedığı görülmektedir. Nevin Meriç'in araştırmaları göstermektedir ki en seküler kesimde bile din önemli bir referans noktası olmayı sürdürmekte ve kadınlar yaşamlarında tercihlerini yaparken, mümkün merteye dinin meşruiyet alanı içinde kalmayı önemsemektedirler (Fetva Sorularında Değişen Kadın Yaşamı, Selis yay. 2007).

Çalışma boyunca beni üzen şey, 19. yüzyılda tartışılan ve artık aşılması gereken kimi konuların hâlâ gündemimizde olması ve kadını aşağılayan söylemin güçlü bir şekilde 21. yüzyılda da üretilmeye çalışılmasıdır. Zihinsel dönüşüm çok yavaş ilerleyen bir süreç fakat yeni sorulara yeni cevaplar üretmeye mecali olmayanların taassuba sarılması büyük bir vebaldir.

Oturum Başkanı - Teşekkür ediyoruz Sayın Yıldız Ramazanoğlu Hanımefendi'ye. Üstünlük arayışına yönelik olarak yaratılış amacının kendini gerçekleştirmek olduğunu merkeze oturttu tebliğinde. Kadının dönüşümünü Osmanlıdan cumhuriyete dönüşümünü özetledi bize. Teşekkür ediyoruz.

Tebliğlerin sonuna geldik. 15 dakikalık çay, namaz ve ihtiyaç molası. Ondan sonra aynı oturuş düzeninde tebliğlerle ilgili müzakereler için de müzakerecilerimize beşer dakikalık süre vereceğiz ve oturumu tamamlamış olacağız.

Teşekkür ederim.

MÜZAKERELER

Sunucu: Değerli misafirler, kıymetli katılımcılar bu oturumun bitmesinin hemen akabinde iki paralel seminer programı gerçekleştirilecektir. Turkuaz-2 numaralı salonda Stratejik Düşünce Enstitüsü Başkanı Prof. Dr. Sayın Yasin Aktay'ın "Kadın Cinayetleri ve Kültürel Kodları" başlıklı bir konuşması olacaktır. Turkuaz-1 numaralı salonda ise Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Eğitimi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi Yard. Doç. Dr. Sayın Emine Keskiner'in "Kadın Eğitiminin Sorunsalı" başlıklı konuşması olacaktır. Seminere iştiraklerinizi bekliyoruz.

Oturum Başkanı - Efendim biz farklı düşünüyorduk ama arkadaşlarımız değiştirmişler sistemi. Biz normalde müzakerecileri tek tek kürsüye almayı burada ise sunum

yapan arkadaşlarımızın bulunmasını arzu etmiştik ama bir değişiklik olmuş. Müzakereci arkadaşlarımızın kimlikleri konmuş. Hâl böyle olunca biz buna uyalım.

Sayın başkanımız eski usul daha uygun diyor. Bir önceki oturumda tebliğci olan, sunum yapan arkadaşlarımız lütfen yerlerine gelsinler buyursunlar. Ben müzakerecileri tek tek kürsiye davet edeyim.

Esra Hanım, Mustafa Bey, Faruk Bey, Yıldız Hanım, Firdevs Hanım, Ayşe Esra Hanım.

İlk konuşmacımız Yard. Doç. Dr. Sayın Firdevs Canbaz Yumuşak Hoca hanımın "İslam kültüründe Kadın Yazını" sunumuyla ilgili müzakere yapmak üzere ilk sözü Sayın Prof. Dr. Ali Birinci Hocamıza vermek istiyorum.

Hocam beş dakika benim için fazla dedi. Az sözle çok geniş manalar ifade edebilecek bir edebiyat gücüne sahibiz demedi, biz öyle yorumladık.

Hocam, lütfen buyurun.